

УДК 378:82(07)

Базиль Л.О.

НАВЧАЛЬНИЙ КУРС «ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧИТЕЛЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ»

У статті висвітлено програму альтернативного курсу «Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури», що пропонується для опанування студентам вищих навчальних педагогічних закладів за галуззю знань 0203 – гуманітарні науки, спеціальністю: «Філологія* Українська мова і література».

Динамізм розвитку літературно-мистецького життя і необхідність його адекватного сприйняття, розуміння, усвідомлення й інтерпретації сучасною молоддю актуалізує проблеми літературознавчої підготовки майбутніх учителів української мови і літератури, результатом якої є літературознавча компетентність. Означений професійно-особистісний феномен має власну динаміку розвитку, що відбувається у процесі опанування нормативних і варіативних навчальних курсів та в системі фахових практик.

На вироблення літературознавчої компетентності майбутніх учителів-словесників спрямовано авторський курс «Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури», рекомендований для включення у робочі навчальні плани ВНЗ Міністерством освіти і науки, молоді та спорту.

Мета курсу, що апробується у Вінницькому ДПУ ім. М.Коцюбинського, Чернігівському НПУ ім. Т.Шевченка, Миколаївському ДУ ім. В.О.Сухомлинського, Сумському ДПУ ім. А.С.Макаренка, ГНПУ ім. О.Довженка, передбачає формування літературознавчої компетентності як складного багаторівневого професійно-особистісного утворення в цілісності структурних компонентів і зорієнтована на осмислення специфіки різних видів і технологій літературознавчої діяльності й набуття відповідних умінь, що забезпечують формування читацької культури вихованців у системі шкільної літературної освіти, вироблення у них навичок художнього сприйняття творів словесного мистецтва, а також формування естетичних смаків з урахуванням реалій інформаційно-технологічного суспільства.

Практичне значення курсу – у поглибленні теоретичної підготовки студентів із різних аспектів літературознавчих, педагогічних, психологічних і методичних курсів, що позитивно впливає на формування у майбутніх фахівців готовності до майбутньої професійної діяльності, зокрема – різних видів літературознавчої праці, вироблення у вихованців читацької культури.

Літературознавча компетентність у площині курсу виявляється у вимірах інтелектуальної, літературної, літературознавчої, текстової / текстологічної, читацької, інтерпретаційної, герменевтичної, комунікативної, дискурсивної, інформаційної, дослідницької, евристичної, креативної, культурознавчої, мистецькознавчої, технологічної, психологічної, педагогічної, методичної, етичної компетенцій. Окреслених складових літературознавчої компетентності майбутні учителі української мови і літератури набувають у системі професійної підготовки. Цілісне їх поєднання є змістом і засобом формування й подальшого розвитку зазначеного професійно-особистісного феномену, сприяє оновленню змісту, технологій і методики професійної освіти словесників.

Навчальний матеріал курсу структуровано на шість змістових модулів: «Літературна освіта – основа розвитку загальної культури суспільства», «Літературна освіта й літературознавча підготовка в історико-педагогічному й художньому дискурсі», «Текст як форма відображення культурного розвитку суспільства», «Літературознавча діяльність учителя української мови і літератури», «Літературознавча компетентність: зміст і структура», «Технологія розвитку літературознавчої компетентності вчителя-словесника». Загальний обсяг дисципліни складає – 54 години, тобто 1,5 кредити, в яких поєднано всі види навчальної діяльності студентів: аудиторні заняття, самостійну й індивідуальну роботу, виконання контрольних робіт.

Змістове наповнення модулів пропонованого курсу передбачає з'ясування мистецької унікальності художньої словесності й переваг літератури порівняно з іншими видами мистецтва. Окреслене завдання вирішується шляхом поглиблення знань студентів про мету, завдання й організацію шкільної літературної освіти, а також про психологічні чинники сприймання друкованих і електронних варіантів художніх текстів та про модель літературознавчої підготовки вчителя української мови і літератури. Одним із важливих завдань опанування змістом курсу є складання професіограми вчителя-словесника та висвітлення оптимальних умов формування літературознавчої компетентності майбутнього фахівця й специфіки його діяльності на основі застосування наукових і освітніх інновацій.

У модулі 1 «Літературна освіта – основа розвитку загальної культури суспільства» визначено роль художньої словесності у формуванні духовного світу особистості й загальної культури людства; окреслено сутність ключових понять курсу: літературна/літературознавча освіта, літературна/літературознавча підготовка, художня словесність, компетентність/компетенція, літературна/літературознавча компетентність, літературна/літературознавча компетенція, читацька культура, філологічна культура, читацьке середовище та їх структурних компонентів.

Наголошується на сучасному стані читацької культури молоді. Виокремлено психологічні чинники і педагогічні умови, що впливають на її формування. Здійснено аналіз головних причин, що зумовлюють зникнення інтересу до читання. Осмислено структуру читацької діяльності. Схарактеризовано основні її етапи (мотиваційно-орієнтувальний, виконавський і контрольно-оцінювальний).

Актуалізовано пріоритети літературної освіти й літературознавчої підготовки. Особливу увагу звернуто на актуальні проблеми шкільної літературної освіти в контексті наукової (компаративний аналіз текстів, комунікативний підхід до осмислення твору) й освітньої інноватики (гуманістична парадигма, пріоритет всебічного розвитку особистості, психологізація навчального процесу, розробка державних стандартів, національна спрямованість освіти, ступенева освіта, варіативність закладів освіти, профілізація, інтеграція, медіакультура, активні й інтерактивні методи навчання – «метод мозкового штурму», «акваріум», «ротаційні трійки», евристичних питань, інверсії, метод проектів тощо).

З'ясовано основні тенденції літературознавчої підготовки вчителів-словесників крізь призму наукових (герменевтичний, екзистенціальний, семіотичний, комунікативний, рецептивно-естетичний, інтуїтивістський, феміністичний, феноменальний, мультикультуральний, неоміфологічний, компаративний підходи, а також на засадах наратології, психоаналізу, інтертекстуальності до осмислення окремого мистецького явища, художнього твору чи творчості письменника) й освітніх інновацій (гуманістична парадигма, пріоритет компетентнісного підходу до освітнього процесу, кредитно-модульна система організації навчального процесу, демократизація відносин між учасниками навчально-виховного процесу, «освіта протягом життя», психологізація навчального процесу, розробка державних стандартів, національна спрямованість освіти, ступенева освіта, варіативність закладів освіти, інтеграція, активні й інтерактивні методи навчання).

У модулі 2 «Літературознавча освіта в історико-педагогічному й художньому дискурсі» обґрунтовано періодизацію літературознавчої підготовки учителів-словесників, осмислено основні здобутки і прорахунки літературної освіти й літературознавчої підготовки з часів Київської Русі до сьогодення. На основі історико-функціонального аналізу наукових праць, художніх, художньо-педагогічних творів, а також порівняльного аналітичного огляду навчальних програм, підручників, навчально- і науково-методичних посібників визначено основні тенденції літературознавчої підготовки вчителя-словесника, окреслено головні методи і прийоми здійснення шкільної літературної освіти, з'ясовано її організаційні форми, сформовано «літературний портрет» учителя-словесника в кожен із історичних періодів.

Шляхом аналітичного осмислення текстів наукового, художнього, публіцистичного стилів вітчизняних педагогів, психологів, методистів, письменників вибудовано професіограму сучасного вчителя української мови і літератури відповідно до потреб середніх навчальних закладів, вимог державних галузевих стандартів, освітньо-кваліфікаційних характеристик і освітньо-професійних програм підготовки бакалаврів філології за спеціальністю «вчитель української мови і літератури» з урахуванням основних викликів доби (глобалізації, інформатизації, інноваційної діяльності, швидкого «старіння» знань, необхідності здобувати освіту протягом усього життя тощо).

Особливо наголошено на усвідомленні специфіки професійної діяльності вчителя-словесника. Доведено, що літературознавча компетентність сприяє формуванню читацької культури і філологічних умінь школярів шляхом використання різних видів і форм роботи з текстами художніх творів, літературно-критичних розвідок і текстових знахідок дослідників.

Модуль 3 «Текст як форма відображення історико-культурного розвитку людства» присвячено з'ясуванню сутності й унікальності тексту і дискурсу, основним ознакам понять і їх різновидів (друкований текст, гіпертекст, аудіо-книга, презентація, мультимедійний посібник; науковий, офіційно-діловий, художній, публіцистичний, розмовно-побутовий; навчальний, пізнавальний, інформаційний, розважальний та ін.), закономірностям побудови текстів різних жанрів (рецензія, відгук, анотація, бібліографічна довідка, есе, нарис, літературний портрет, репортаж, інтерв'ю, замітка). Доведено, що текст є об'єктом, який створюється для розуміння й усвідомлення. Розкрито особливості діяльнісного, когнітивного й комунікативного підходів до усвідомлення тексту художнього твору.

Схарактеризовано основні види роботи з текстом. Представлено методи діагностики розуміння тексту (переказ, постановка запитань, методи доповнення, узагальнення змісту, складання плану, методика транспозиційного аналізу тексту) й рівні повноти розуміння тексту. Здійснено аналіз процесу інформаційної переробки текстів різних жанрів і стилів. Визначено психо-логічні особливості читання й розуміння текстів (друкованих і електронних).

Окреслено основні принципи аналізу художніх творів (історичний, науковості, системний, цілісний, взаємодії змісту і форми). Осмислено основні підходи до аналізу художніх текстів (семіоестетичний, інтертекстовий, дискурсивний, наратологічний та

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ін.); види аналізу (історико-культурний або культурологічний, соціологічний, естетичний, формальний, компаративний, біографічний, психологічний, філологічний, лінгвістичний, міфологічний, хронологічний, герменевтичний, контекстуальний та ін.); шляхи осмислення художніх творів («слідом за автором», пообразний, проблемний, комбінований та ін.); представлено особливості аналізу поетичного тексту, уривка прозового твору, поетичного/прозаїчного циклів.

У модулі 4 «Літературознавча діяльність учителя української мови і літератури» репрезентовано специфіку літературознавчої діяльності, охарактеризовано основні її типи (науково-дослідний, усвідомлювально-інтерпретаційний, оцінний, рефлексивно-організаційний, текстологічний, навчально-освітній, методологічний, металітературознавчий) і екстрапольовано у площину шкільної літературної освіти.

Визначено сутність літературознавчої компетентності як професійно-особистісного феномену, презентовано її трикомпонентну структуру. Охарактеризовано ознаки літературознавчої компетентності як сукупності компетенцій (інтелектуальної, літературної, літературознавчої, текстової/текстологічної, читацької, інтерпретаційної, герменевтичної, комунікативної, дискурсивної, інформаційної, дослідницької, евристичної, креативної, культурознавчої, мистецтвознавчої, етичної, психологічної, педагогічної, методичної, технологічної).

Модуль 5 «Технологія формування і розвитку літературознавчої компетентності вчителя-словесника» присвячено осмисленню структури літературознавчої компетентності вчителя-словесника й основним аспектам формування зазначеного утворення в умовах вищого педагогічного навчального закладу на засадах неперервної й компетентнісно зорієнтованої освіти.

Виокремлено педагогічні умови й психологічні чинники, що впливають на розвиток літературознавчої компетентності. Визначено основні форми організації освітнього процесу, методи і прийоми, що сприяють підвищенню рівня літературознавчої компетентності. Особливо наголошується на ролі фахових (фольклорної, літературно-краєзнавчої, музеєзнавчої і педагогічної) практик у розвитку літературознавчої компетентності.

Лекційні, практичні, семінарські, індивідуально-консультаційні заняття відзначаються особистісно зорієнтованим, діяльним, компетентнісним і культурологічним підходами, проблемно-пошуковим спрямуванням, орієнтацією на критичне й образне мислення, спілкування, пізнання, враховують принципи наступності, системності, міжпредметних зв'язків та інтеграції. На заняттях пропонуються різноманітні завдання з метою формування філологічної, а зокрема, - літературознавчої, інтерпретаційної, інформаційної й дослідницької компетенцій: опрацювання інформаційних джерел (друкованих і електронних), конспектування, підготовка презентацій, робота з енциклопедіями й словниками, складання узагальнюючих таблиць, логічних схем, аналіз науково-методичних праць, підготовка анотацій, коротких бібліографічних оглядів, укладання біографічних довідок про письменників, педагогів, методистів, літературознавців, літературно-критичних рецензій на художньо-педагогічні твори, написання нарисів, есе, реферативних повідомлень, наукових статей та ін.

Звичайно ж, кожний інваріантний чи варіативний курс з літературознавчої науки є потужним джерелом у формуванні відповідних якостей майбутніх словесників. Однак наукова новизна пропонованого інтегративного курсу полягає в оригінальному підході до вироблення літературознавчої компетентності в умовах ступеневої і неперервної освіти, що передбачає уведення студентів у предметно-професійний (літературознавчий, психолого-педагогічний, методичний) і соціальний контекст.

Отже, навчальний курс забезпечує формування літературознавчої компетентності цілісно з урахуванням наявних у студентів знань і сформованих умінь і навичок шляхом гармонійного поєднання літературознавчої, психолого-педагогічної, методичної і культурологічної інформації та застосування принципу текстоцентризму. Відтак, пропонований курс є одним із системно утворювальних чинників у загальній технології оновленої літературознавчої підготовки майбутніх учителів української мови і літератури.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Базиль Л.О. *Літературознавча компетентність учителя української мови і літератури : навч. програма курсу [для студ. вищ. навч. пед. закладів]* / Л.О.Базиль. – Луганськ : Ноулідж, 2011. – 151 с.
2. Гуковский Г.А. *Изучение литературного произведения в школе: Методологические очерки по методике* / Г.А.Гуковский. – М. – Л. : Просвещение, 1966. – 266 с.